

Asikkalan puiset rattaat podcast

Tuottaja: Reko Tupala
Työharjoittelutyö KEO.fi Radiotoimittajalinja
Opettaja: Joni Rinta-Möykky

JINGLE

Hei.

Tämä on Asikkalan puiset rattaat podcast.

Jonka teille on tuottanut Reko Tupala

Kuulet sarjassa kirjoituksia Asikkalan historiasta, eri henkilöistä ja tapahtumista vuosien takaa.

Asikkalalainen Lauri Muranen on koonnut tarinat jo vuosia aiemmin ja nyt osa näistä tarinoista on kuultavissa podcast-sarjana.

Luvassa on mielenkiintoista kuultavaa Asikkalan eri vaiheista, löytyypä jopa skandaali-uutinenkin kaukaa historiasta sekä laivailun historiaa Päijänteellä.

Tervetuloa kuuntelemaan.

JINGLE

Nuija ja tosi nuija on suomenkielinen käännösnimi erään amerikkalaisen komediaelokuvan nimestä, tämä podcast osa ei kylläkään kerro tuosta elokuvasta vaikka nuija tähän jaksoon vallan liittyykin.

Tällä kertaa Asikkalan historiassa siirrytään aina 1500-luvun loppupuolelle asti.

Silloin Suomessa ja Asikkalassakin nuijittiin lujasti.

Eli kyseessä on Nuijasota jota käytiin myös Asikkalan suunnalla vaikkakin Nuijasodan tapahtumat keskittyvät enemmälti Pohjanmaan ja Pirkanmaan

suunnalle sekä Savoan.
Asikkalassa sijaitsevalle Nuijamäelle pääsee tänäkin päivänä vaikka ihan autolla huristellen kun ajaa Kurhilantietä.

Tämä seuraava tarina on julkaistu Päijät-Häme lehdessä 13. marraskuuta vuonna 1997.

Kuunnellaampa seuraavaksi tarina Nuijasodasta.

Viides jakso 5 -Nuijasodan eteläisin kahakka käytiin Asikkalan Nuijamäellä

Teksti: Lauri Muranen, Lukija / teksti: Reko Tupala

Nuijamäki kohoaa Kurhilan ja Vähimaan rajalla ja sen yli kulki jo 1500-luvulla tie Hollolasta Viitailan kautta Padasjoelle. Nuijamäellä käytiin tammikuussa 1597 nuijasodan eteläisin kahakka. Siitä on peräisin paikan nimi.

Muisto Nuijamäen nimen alkuperästä on hämärtyneet niin Nuijamäen asukkaiden kuin muiden asikkalalaisten mielistä. Itse taistelukin lienee ollut lähinnä Hollolan suunnasta pohjoiseen pyrkivien ratsujoukkojen ja mäellä etuvartiota pitäneiden Hämeen nuijamiesten välinen lyhyt yhteydenotto.

Asikkalan historia luonnehtii Nuijamäen taistelua vähäiseksi kahakaksi. Sen jälkeen Kurhilaan ja Viitailaan asti työntyneet nuijamiehet luopuivat Asikkalasta ja perääntyivät Padasjoen Nyystölään.

Siellä syntyi verilöyly, jossa nelisensataa nuijamiestä surmattiin.

Kohtuuttomat verot ja säätyläisten mielivalta

Nuijasotaa ja sen syitä on eri aikakausina tulkittu eri tavoin. Välittömänä syynä pidetään sotaväen ylläpidosta aiheutunutta kohtuutonta räsitusä, linnaleiriä.

Toisaalta ja viime kädessä kysymys nykyisten tulkintojen mukaan suomalaisen talonpojan noususta aateliston kasvavaa valtaa ja nimen omaan mielivaltaa vastaan.

Tärkeä osansa nuijasodan puhkeamiseen oli Ruotsin kuninkaan, puolalaisen ja Puolassa hoviaan pitävän Sigismundin, ja Tukholmassa valtaa pitävän Sigismundin sedän Kaarleherhuan välinen valtataistelu.

Linnaleiri oli Suomessa noussut talonpoikia köyhdyttäväksi ja tiloja autioittavaksi räsitusä, sillä kyliin sijoitetut joukot perivät uhkailemalla ja jopa väkijakolla moninkertaisesti sen veron, joka heille kuului. Etelä-Suomessa tähän oli alistuttu, mutta Pohjanmaalla ja Rautalammilla, joihin linnaleiri tuli viimeisenä, ylimääräiset ja kohtuuttomat verot nostattivat kapinan.

Rautalammilla kapinoitiin jo vuonna 1593

Rautalampilaiset olivat merkittävä voima niin Hämeen kuin Savonkin nuijamiesten joukossa. Rautalammin hallintopitäjä käsitti 1500-luvun lopulla suurinpiirtein koko nykyisen Keski-Suomen läänin Sysmän pohjoisrajalta Pihtiputaan pohjoispuolelle.

Tähän erämaahan oli muuttanut uudisasukkaita niin Hämeestä kuin Savosta. Erä- ja takamailla elettiin ennen linnaleiriä varsin vauraasti, sillä kaskimaista saatiin moninkertainen sato peltoviljelyyn verrattuna. Joulukuussa 1592 Rautalammille sijoitettiin joukko Uplannin huoveja linnaleiriin eli paikallisten elätettäväksi. Ruotsalaiset yrittivät kerätä taloista laitonta joulumuonaa, jolloin Saaren, Kivijärven ja Vastingin erämaakylien asukkaat nousivat kapinaan.

Talonpojat hyökkäsivät yöllä nukkuvien sotilaiden kimppuun, vangitsivat nämä ja hukuttivat jäähän hakattuun avantoon.

Tässä puuhassa käytettiin ensi kertaa nuijia ja siitä Kaarle herttua sai aiheen sanoa nostattaessaan pohjalaisia aatelista vastaan:

– En voi antaa muuta neuvoa kuin hankkia rauha omalla kädellä. Onhan teitä toki niin monta, että pystytte huovit päältänne karistamaan – ellette muuten niin aidanseipäillä ja nuijilla.

Jaakko Ilkka johtaa miehensä Nokialle

Tämän herttua sanoi marraskuussa 1596 pohjalaisille talonpojille, jotka olivat Ruotsissa lähetystönä anomassa vapautusta linnaleiristä ja voutien mielivallasta.

Nuijasodan aloituspäiväksi on aikakirjoihin merkitty 25. marraskuuta 1596, jolloin Etelä-Pohjanmaan miehet nousivat kapinaan Kyrön kirkolla. Johtajaksi valittiin ilmajokelainen

Jaakko Ilkka. Ilkan miehet – puhutaan 3 000 nuijamiehestä, kun kaikki rammat ja vaivaisetkin pakotettiin mukaan – suuntasivat kahta reittiä etelää kohti. Rannikkotietä kulkeneet vangittiin lähes taistelutta. Pääjoukko eteni Nokialle.

Lisäksi Rautalammille lähetettiin kapinannostattajia, jotka saivatkin liikkeelle talonpojat, jopa Rautalammin nimismiehen Matti Leinosen, joka asui Laukaassa. Mukaan lähti myös Laukaan kirkkoherra Erkki Markuksenpoika. Rautalampilaiset suuntasivat Hämeeseen sekä Savoan ja mukaan liittyi väkeä sitä mukaa kun joukot etenivät. Tammikuun alkupäivinä etujoukot saapuivat Viitailaan tuhottuaan matkalla virkamiesten ja suurtilallisten taloja. Savossa nuijamiehet etenivät osin Savonlinnaa kohti, osin asettuivat Mikkelin seudulle asemiin. Klaus Flemingin joukot saapuivat Turusta Nokialle noin 3.300 ratsu- ja jalkamiehen voimin 30. joulukuuta 1596. Nokian kartanoon linnoittautuneet nuijamiehet saivat marskilta tarjouksen, jonka mukaan he saisivat linnaleirivapautuksen, jos laskisivat aseensa ja palaisivat koteihinsa. Yötä myöten alkoi pako leiristä. Klaus Fleming komensi huovinsa pakenevien talonpoikien perään ja nämä lyötiin yksitellen Pohjanmaalle johtavalla tiellä ja metsissä. Jaakko Ilka otettiin kiinni Ilmajoella ja hänet teloitettiin ja teloitettiin Kyrössä.

Nuijamiehet houkuteltiin aseettomina ansaan

Hämeen nuijamiehet asettuivat Asikkalassa käydyn Nuijamäen kahakan jälkeen Padasjoen Nyystölään, missä heillä oli tukikohta Verhon kartanossa. Siitä saatiin murroksin ja kujanteita tukkimalla puolustusasemat ratsuväen hyökkäyksille. Nyystölään kiirehti Nokialta livari Arvidinpoika Tavastin johtama lipustollinen ratsuväkeä täydennettynä joukolla Akseli Kurjen huoveja. Nuijamiehiä oli Verhon kartanossa nelisensataa, sotilaita – pääasiassa ratsumiehiä – suurin piirtein saman verran.

Verhon kartanon varustukset kestivät huovien ensimmäisen hyökkäyksen, joka tapahtui todennäköisesti tammikuun 14. päivänä 1597. Tavast uudisti ryntäyksensä, jopa useaan kertaan, mutta esteenä oli paitsi hevosia haittaava lumi myös murrokset, joiden suojista nuijamiehet pystyvät ampumaan nuoliaan ja toisaalta käyttämään keihäitä.

Niinpä livari Tavast turvautui juoneen, jonka hän oli juuri oppinut Nokialla itse Suomen marskilta Klaus Flemingiltä. Hän kehotti talonpoikia antautumaan, jolloin heidän henkilökohtainen turvallisuutensa taattaisiin. Kapinoitsijoiden piti vain tulla linnoituksestaan ulos peltoaukiolle ja luovuttaa aseensa.

livari Tavastin kehotuksen välitti Lammin entinen kappalainen, silloinen sotilaspappi Henrik Matinpoika Plåck.

Nuijamiehet uskoivat kirkonmiehen sanaa. Kun Nokian tapahtumat olivat jo heidän tiedossaan, taistelu katsottiin turhaksi ja antautuminen alkoi.

Pian Verhon kartanon pellolla parveili joukko aseettomia miehiä. Tällöin livari Tavastin ratsumiehet sulkiivat joukolta paluutien ja aloittivat hillittömän teurastuksen. Kaikki antautuneet ja aseettomat talonpojat surmattiin.

Yksi poikkeus tosin oli. Vangiksi otettiin Laukaan kirkkoherra Eerik Markuksenpoika, joka aikanaan vietiin Turkuun kuulusteltavaksi ja tuomittavaksi. Pakoon pääsi vain muutama kartanon suojiin jäänyt, mm. Rautalammin nimismies Matti Leinonen.

livari Tavastin teko kauhistutti jopa aatelisiakin. Viipurin silloinen linnanpäällikkö kirjoitti pojalleen Ruotsiin: – Ei kukaan ole niin epäkristillisesti ja tyrannimaisesti kohdellut köyhiä talonpoika kuin livari Arvidinpoika.

Kansan suussa eli pitkään tarina, jonka mukaan Nyystölän peltojen ojat olivat keväällä niin täynnä verta, että tukkikin siinä ui.

Paikalle saapuneet kyläläiset kuljettivat nuijamiesten ruumiit Päijänteen Nuijasaareen, jonne ne haudattiin. Kapinoitsijoille ei ollut sijaa siunatussa kirkkomaassa.

Samalla tavoin Pietari Paavalinpoika Juusten tuhosi väärien lupausten perusteella Savon antautuneet nuijamiehet Suur-Savon pappilassa.

Ratkaisun jälkeen Fleming antoi väkensä vapaasti ryöstellä maakuntaa ja Sysmä määrättiin kokonaan hävitettäväksi.

Nuijasota päättyi 24. helmikuuta 1597 Ilmajoella käytyyn Santavuoren taisteluun, jossa marskin miehet löivät Pohjois-Pohjanmaalta tulleet nuijajoukot.

Päät päättyivät linnan portille

Kovin kauan eivät Klaus Fleming ja hänen tukijansa saaneet nauttia nuijamielistä saavuttamastaan voitosta ja Pohjanmaalta, Hämeestä ja Savosta ryöstetystä omaisuudesta. Kaarle-herttua saapui Turkuun jo kesällä 1597 rangaistusretkikunta mukanaan.

Hän joutui kuitenkin palaamaan takaisin Tukholmaan, mutta vuonna 1599 kosto kohtasi Suomen aatelista ja heidän palkkalaisiaan. Nämä perääntyivät Kaarlen joukkojen edestä lopulta Viipurin linnaan.

Viipurin valloituksessa useita Suomen aateliston johtomiehistä joutui herttuaan käsiin ja moni sai nopean tuomion. Heitä olivat linnan iäkäs päällikkö Arvid Tavast ja hänen poikansa livari Tavast, joka oli määrännyt Nyystölän verilöylyn. Heidän lisäksi mestattiin kolme muuta aatelistaa ja mestattujen päät ripustettiin Karjaportin päälle muistutukseksi kaikille kaupunkiin tuleville ja meneville. Lammin kappalainen Henrik Plåck, joka puheellaan oli houkutellut nuijamiehet Nyystölän kartanon turvista avoimelle kentälle antautumaan ja tapettaviksi, sai myös kuolemantuomion. Kun hän ei ollut aatelinen, hänet teloitettiin ja teiltiin.

Lisää tuomioita jaettiin Turussa, missä tosin jo muutama vangeista selviytyi mestaukselta. Kaiken kaikkiaan aatelisia tuomittiin kuolemaan parikymmentä, heidän tukijoitaan ehkä saman verran. Nuijasodan arvioidaan koituneen noin 2.500 suomalaisen talonpojan kuolemaksi. Heistä noin 450 surmattiin Hämeessä, suurin osa Nyystölässä. Klaus Flemingin joukkojen tappiot jäivät varsin vähäisiksi. Sotilaita kaatui viitisenkymmentä. Aineelliset menetykset olivat huomattavat. Pahiten tuho koetteli Hämeessä Sysmää ja Jämsää, joissa kymmeniä tiloja merkittiin seuraavina vuosina autioksi.

LOPPU